

Bírálat

Hajdu Ottó: Módszertani hozzájárulás
a szegénység többváltozós statisztikai méréséhez című

MTA doktori értekezéséről

Hajdu Ottó a magyar statisztikusképzés markáns egyénisége, a Budapesti Corvinus Egyetem Statisztika Tanszékének tanszékvezetője. Oktatói tevékenysége a statisztika és az ökonometria területére terjed ki. Kutatási területei közül kiemelhető a többváltozós statisztikai módszerek általános elmélete és gyakorlati alkalmazása, a klasszifikálás statisztikai módszereinek alkalmazása vállalkozások csődelőrejelzésében, valamint a szegénység mérésének, a lakossági jövedelmek eloszlásának és egyenlőtlenségének vizsgálata.

A benyújtott doktori értekezés egyrészt összefoglalja a szegénység témakörben végzett korábbi vizsgálódások eredményeit, másrészt számos olyan eredményt tartalmaz, amelyek a disszertációban kerülnek először (tudományos közegben) bemutatásra. A disszertáció világosan tükrözi azt, hogy Hajdu Ottó igazi vérbeli kutató, aki kutatási témájában rendszeresen akar és tud újat mondani. Kandidátusi értekezésének megvédése (1991) óta legtöbbször a Hungarian Statistical Review-ban publikált (5 publikáció). A szerzőnek tíz publikációja jelent meg hazai A és B kategóriájú folyóiratokban. Módszertani és módszertan-alkalmazási tárgyú idegen nyelvű folyóiratcikkek is publikáltak. Önálló, új tudományos eredményeket felmutató szakkönyvvel, monográfiával rendelkezik, amelyre szép számmal kapott hivatkozásokat.

A doktori értekezés a szegénység többváltozós statisztikai méréséhez ad módszertani hozzájárulást. A szerző célja a szegénység, valamint a depriváció és a kirekesztés jelenségek társadalmi szintű mérésével kapcsolatos statisztikai módszertani kérdések felvetése és megválaszolása. A szegénység több dimenzióban is értelmezhető: így értelmezhető objektív és szubjektív kategóriaként, beszélhetünk abszolút és relatív szegénységről, megközelíthetjük demográfiai, jövedelmi, regionális stb. szempontok szerint. Lényeges, hogy Hajdu Ottó biztosan mozog ezekben a dimenziókban, és a megfelelő statisztikai eszközt használja.

Világosan látja, hogy a szegénység klasszifikálása – jóllehet objektív kategória – számos szubjektív kérdést is felvet, ami további társadalmi jelenségek – mint pl. a relatív depriváció és a társadalmi kirekesztés – mérésének szükségességét is felveti. Ezekben az esetekben a szerző – helyesen – fuzzy alapokra helyezi a mérést.

A dolgozat alapvetően módszertani jellegű, de erőssége, hogy nemcsak új formulákat és elveket dolgoz ki, hanem új statisztikai problémákat is felvet – ezek megoldását többváltozós statisztikai módszerek alkalmazására vezeti vissza –, érzékeltetve, hogy a statisztika szerves részét képezi a társadalomtudományoknak, segíti a valós folyamatok megértését, és objektív mérőszámok nyújtásával alapos háttér információt ad a különböző szintű társadalmi-gazdasági döntések meghozatalához.

A szerző mondanivalóját hét fejezetben fejti ki. Először operacionalizálja a szegénységmérést, azaz bevezet azokat a fogalmakat és elveket, amelyek megalapozzák a mérés módszertanát. A kompozit szemléletű egydimenziós és a fuzzy szemléletű többdimenziós szegénységi index

tárgyalása rámutat arra, hogy az utóbbi megközelítés még további kutatási feladatokat rejt magában.

A második fejezet a relatív deprivációs szegénységi index kérdéskörét dolgozza fel. A szerző egy olyan szegénységi mérőszám konstrukciós elvet javasol, amely a szegénységi mértékben a relatív depriváció fokára is reagál. Egyet lehet érteni a szerzővel a következőkben (21. old.). „Nem egyértelmű a helyzet a relatív depriváció érzete esetében, mikor a donort (a transzfert adó – kiemelés tőlem NE) és a címzettet (a transzfert kapó – kiemelés tőlem NE) a transzfer által érintetlen jövedelmek tulajdonosaival hasonlítjuk össze. Ekkor ugyanis mind a donor és a címzett által, mind a velük szemben érzett depriváltság mértéke változik. E változások eredőjére természetesen az is befolyással van, hogy a transzfer eredményeként megváltozik-e a referencia csoportok struktúrája.”

A harmadik fejezet az általánosított variancia egyenlőtlenség és a szegénység kapcsolatát vizsgálja. A szerző egy új, többváltozós módszert definiált az egyenlőtlenség többdimenziós mérésében, szegmentált társadalomra megadja a csoportközi felbontást, majd ezt alkalmazza a szegénység mérésében. Nem világos a többváltozós és a többdimenziós megkülönböztetés indoka és tartalma. A kiterjesztett Theil mátrixnak a magyar háztartásokra való értelmezése jól mutatja a szerző közgazdasági és szociológiai dimenziókban való jártasságát.

A negyedik fejezet a relatív deprivációs szegénységi küszöb rétegspecifikus becslését adja. A Magyar Háztartások 2003. évi 8314 adatát felhasználva az éves élelmiszer kiadást az éves jövedelmek függvényében ábrázolva jól látható a heteroszkedaszticitás. Kérdésként merülhet fel, hogy a szerző miért nem frissebb adatokon mutatja be ezt a jelenséget.

Az ötödik fejezet egzakt logisztikus regressziót mutat be és alkalmaz a szegénységi prediktorok szelektálásában. A fejezet célja, hogy a szegénységi kockázat előrejelzése kapcsán a logisztikus regresszió maximum likelihood becslési problémáira felhívja a figyelmet, és a kezelésükre módszertant javasoljon. Az empirikus példák a legalább hattagú háztartásokat vizsgálják. Különböző prediktorok (pl. a háztartásfő neme, a tartósan beteg családtag jelenléte) használatával kimutatható, hogy a telítődési tulajdonsággal rendelkező logisztikus közelítés nem minden esetben használható elemzésre és előrejelzésre. Az empirikus példákon bemutatott becslések a kismintás vizsgálatok problémáira is rámutatnak.

A hatodik fejezet a szegénységmérés SEM (Statistical Equations Modelling) modelljeit mutatja be. A szegénység kapcsolatát a relatív depriváltság és a társadalmi kirekesztés tükrében jellemzi. A szerző célja a hipotetikus kapcsolatok előjelének és mértékének a becslése és a tesztelése. A számításokban a megfigyelési egységek a háztartások, az adatokat a 2003. évi háztartási költségvetési felvétel adatai adják. Hajdu Ottó világosan szerkesztett MIMIC (multiple indicator multiple cause) modellben keresi az endogén változók (poverty, deprivation, exclusion), az egyedüli exogén látens változó (a family: a háztartás mögötti családi háttér), a manifeszt változók (település, a háztartásfő neme, gyermekgondozási hozzájárulás, 25 évesnél fiatalabb családtag, fogyatékos családtag, a háztartásfő életkora, családnagyság) és az indikátorok kapcsolatát. A hipotézis szerint a szegénység és a depriváció kölcsönösen közvetlenül hat egymásra, de a kirekesztésre közvetlenül csak a szegénység van hatással, ugyanakkor a szegénységen keresztül közvetetten a depriváció és a családi háttér is befolyásoló tényezők.

A vizsgálatból érdekes konklúziók adódtak (79-80. old.):

- o Ha valaki szegény, akkor következésképpen deprivált, és megfordítva.
- o Ha valaki szegény, akkor valamiből kirekesztett.
- o A családi háttér nincs befolyással a háztartás szegénységi státusára.
- o A szegénység státust nem befolyásolja a nem, az életkor, a gyermeknevelési hozzájárulás, és a tartósan beteg személy jelenléte.
- o A szegénység státust nem befolyásolja a településtípus, a 25 évesnél fiatalabb eltartottak száma és az egy szülő gyermekkel szituáció.
- o A gyermek utáni hozzájárulással szemben a településtípus befolyásolja a társadalmi kirekesztést.
- o A nyugdíjazás nem indikátora a szegénységnek.
- o A gépkocsi éves teljesítménye és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés nem indikátora a társadalmi kirekesztésnek.

A szerző a matematikai könyvekben foglaltakhoz hasonlóan az olvasóra bízta a változók körének kibővítésével felépített, kiterjesztett modell értelmezését. Érdekes lett volna és az értekezés gazdasági-szociológiai értékét nagyban növelte volna e modell dolgozaton belüli értelmezése és elemzése, továbbá azoknak a következtetéseknek a megfogalmazása, amelyek az előző modellből nem adódhattak. Ugyanez elmondható a különböző multimethod modellekre is.

A hetedik fejezet a küszöb alá „csúszás” kockázatának korrespondencia ábrázolására törekszik. Ez a módszer az asszociációs kapcsolatok vizuális elemzése érdekében egy gyakorisági tábla adatait grafikus ábrává konvertálja. Az e fejezetben írtak a szerző 10 évvel ezelőtt, a Hungarian Statistical Review-ban publikált kutatási eredményét mutatja be.

A mindösszesen egy oldalas összefoglaló a hangsúlyozandó 11 eredményt sorolja fel. Ezeket magam is elfogadom új, illetve újszerű eredményeknek, amelyek közül az eddig nem publikáltak nemzetközileg is rangos folyóiratokban való mielőbbi közzétételét javaslom.

A doktori értekezésben foglalt tudományos eredményeket értékesnek és elegendőnek tartom az MTA doktora cím megszerzéséhez. Javaslom a nyilvános védés kitűzését.

Budapest, 2014. február 20.

Nováky Erzsébet
a közgazdaság-tudomány doktora